

ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН У СТАНІ СП'ЯНІННЯ

Актуальність цієї теми полягає в тому, що протягом останніх років різко піднявся рівень вчинення злочинів у стані сп'яніння. Це є проблемою, адже стан сп'яніння не є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. Стан сп'яніння - це порушення не лише психологічного, але й вегетативного та неврологічного стану людини в результаті вживання одурманюючих речовин, а тому цю проблему пов'язують з питанням осудності або неосудності особи.

Осудність - це змога особи повністю усвідомлювати свої дії і спроможність ними керувати, а неосудність виступає антиподом осудності. Осудність чи неосудність особи визначається саме на момент вчинення особою злочину, адже такий стан людини міг бути спричинений різними факторами, наприклад, хронічним захворюванням, що і призвело до неусвідомлення людиною своїх дій, та неможливості ними керувати. В даному випадку таким фактором виступає саме стан сп'яніння людини. Результати досліджень вказують на те, що значна кількість вчинених злочинів в нашій країні скоєні в стані алкогольного сп'яніння, вони складають 40-45 відсотків від усіх злочинів. А такі тяжкі злочини, як вбивство, тяжкі тілесні ушкодження, хуліганство, грабіж і розбій в 70-80 відсотках випадків вчиняються у стані сп'яніння [Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 2е вид., перероб. і допов. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 480 с. - С. 67].

Відповідно до ст. 21 Кримінального кодексу України, особа, яка вчинила злочин у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів

або інших одурманюючих речовин, підлягає кримінальній відповідальності. Більш того, згідно з п. 13 ч. 1 ст. 67 Кримінального кодексу України вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів, є обставиною, яка обтяжує покарання [Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. (зі змінами та доповненнями станом на 18 грудня 2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26.].

Сп'яніння буває різних видів та має різні ступені. Кримінологія визнає 2 види сп'яніння: фізіологічне і патологічне.

1. Фізіологічне - в особи послаблюється функціонування гальмових процесів нервової діяльності й самоконтролю, сп'яніння настає поступово. Особа свідомо вживає такі речовини, усвідомлює, що алкоголь, наркотик чи інша речовина одурманює його, порушує нормальний стан психіки, швидкість реакції, координацію рухів тощо, але продовжуючи їх вживати приводить себе у стан сильного сп'яніння, що, хоча і порушує психічні процеси, але не є хворобливим станом [Кримінальне право України. Загальна частина - За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. - К.: Юридична думка, 2004.- 352 с. - С. 194].

- Алкогольне сп'яніння - розлади психічного, а також неврологічного і вегетативного стану людини, які настають в наслідок вживання певних доз спиртних напоїв.

Вирізняють три ступеня алкогольного сп'яніння:

1) легкий - характерне зниження сприйняття навколишнього середовища, розлад уваги, порушення інтелектуальної сфери діяльності, сповільненість реакції і процесу мислення, а також нестійкість настрою і т. ін.;

2) середній - швидко порушується увага, відсутня чіткість сприйняття і сповільнюється розумовий процес. При цьому ступені сп'яніння особи дуже часто бувають злими й агресивними, що призводить до скандалів, бійок, до вчинення ними злочинів;

3) важкий - більш серйозні порушення функцій головного мозку. У

такому стані людина втрачає здатність до розумних вчинків і міркувань, з'являється схильність до агресивних руйнівних дій. У цьому випадку спогади про сп'яніння, як правило, уривчасті. Варто звернути увагу, що при будь-якому ступені алкогольного сп'яніння (навіть простого), як відзначається в юридичній літературі, відсутній медичний критерій неосудності. Тобто який-небудь психічний розлад не призводить до повної відсутності контролю над свідомістю і можливості керувати своїми діями [Т. В. Родіонова Відповідальність за злочини, вчинені у стані сп'яніння/ Наукові праці Одеського національного університету ім. І. І. Менчікова/Правова держава. - 2005. - С. 187]

Згідно з ч. 2 ст. 67 Кримінального кодексу України ступінь сп'яніння може бути врахований судом при вирішенні питання про невизнання вчинення злочину особою, яка перебуває у стані сп'яніння, обставиною, що обтяжує покарання.

- Наркотичне - це стан, що виникає внаслідок прийому наркотичних засобів, включає в себе різні види симптомів, що є специфічними для кожного окремого виду наркотика. Постійне вживання таких речовин призводить до залежності людського організму від них. Тут важливо згадати такий термін, як «абстиненція» - це сукупність розладів, що виникають в наркоманів в наслідок повного та різкого припинення вживання наркотичних речовин, яка може проявлятися по-різному, але завжди є відхиленням в психіці людини. В певних ситуаціях абстиненція виступає причиною неосудності особи щодо конкретних діянь.

- Токсичне - це стан людини, який викликаний різними токсичними речовинами промислового, побутового та іншого призначення, а також отруйних та сильних лікарських засобів .

2. Патологічне - може настати для особи раптово, навіть при вживанні невеликих доз алкоголю, наркотику тощо. Патологічне сп'яніння є хворобливим станом, що належить до короточасних психічних розладів і

якісно відрізняється від тяжкого ступеня звичайного побутового сп'яніння. За патологічного сп'яніння присутні психологічний і медичний критерії неосудності.

Коли виникають сумніви щодо осудності особи, що вчинила злочин у стані сп'яніння проводиться судово-психіатрична експертиза. Обов'язково вона застосовується до осіб які страждають алкоголізмом, наркоманією, токсикоманією. Таким чином, у судово-психіатричній практиці патологічне сп'яніння розглядається як короточасний психоз; а особи, що вчинили суспільно небезпечне діяння в такому стані, визнаються неосудними, якщо має місце сукупність медичного і юридичного критеріїв. Тому в такому випадку особа не визнається суб'єктом злочину і не підлягає кримінальній відповідальності. За вчинення злочину у стані фізіологічного сп'яніння, особа залишається в статусі осудної, адже усвідомлення своїх дій і здатність ними керувати в людини зберігаються.

Якщо особу визнано хворою на алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, то суд може призначити примусове лікування, незалежно від покарання за статтею 96 Кримінального кодексу України. Оскільки примусове лікування не є покаранням, після одужання (окрім особи, яку визнано неосудною) особа підлягає покаранню на загальних засадах відповідно до ч. 4 ст. 95 Кримінального кодексу України.

Щодо інших країн, то кримінальна відповідальність осіб, що вчинили злочин у стані сп'яніння є досить невизначеною. Такий висновок стає можливим в результаті аналізу кримінального законодавства країн СНД, що містить загальні норми про відповідальність особи за вчинення злочину у стані сп'яніння, а також таких країн як Болгарія, Угорщина, Данія, Грузія, Нідерланди, Франція, Японія та ін., де норми про відповідальність особи, що вчинила злочин у стані сп'яніння взагалі відсутні. Наприклад, в законодавстві Латвії та Куби стан сп'яніння виступає лише як обтяжуюча або пом'якшуюча обставина. А законодавець Молдови як додаток до загальних норм, закріпив

норму про ступінь і вплив на вчинення злочину, які детально досліджуються і беруться до уваги при винесенні рішення. Великобританія, Бразилія, Норвегія та Естонія стан сп'яніння поділяють на добровільне (навмисно або з необережності) і недобровільне, що також відіграє значну роль при визначенні покарання. Кримінальний кодекс Іспанії зазначає, що особа, яка вчинила злочин у стані сильного алкогольного отруєння, під дією токсичних, наркотичних чи інших одурманюючих речовин не бажала вчинити злочин або ж не передбачала і не повинна була передбачити таких наслідків, а також перебувала у стані абстиненції, що спричинило відхилення усвідомлення особою протиправності діяння або керування своїми діями не підлягає кримінальній відповідальності. В Кримінальному кодексі Польщі стан сп'яніння розглядається як стан неосудності або обмеженої осудності особи, при чому в тексті закону вказується на те, що вживаючи одурманюючі речовини особа передбачала як наслідок свою неосудність або обмежену осудність. Такий її стан не є підставою для звільнення від покарання чи пом'якшуючою обставиною. Повне звільнення від кримінальної відповідальності у разі недобровільного сп'яніння, що спричинило повну втрату осудності особи передбачають Кримінальні кодекси Австралії, Індії, Італії, Мальти та ін.. Кримінальний кодекс Венесуели недобровільне сп'яніння визначає як пом'якшуючу обставину.

Отже, провівши аналіз кримінального законодавства різних країн, можна дійти висновків про існування специфічних критеріїв для притягнення особи, що вчинила злочин у стані сп'яніння до кримінальної відповідальності, а також впливу цих критеріїв на призначення покарання.

Науковий керівник: Бабиніна К.С. - асистент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».